

Ірина Кривенко
(i.horbal@ucu.edu.ua)

БАГАТІ ТЕЖ ПЛАЧУТЬ? ЕКОНОМІКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

У статті окреслено деякі особливості взаємозв'язку фінансових аспектів життя людини та її суб'єктивного благополуччя. Гроші визначають задоволеність життям доти, доки вони необхідні для задоволення базових потреб. В осіб із високим рівнем доходів їхню роль у забезпеченні суб'єктивного благополуччя опосередковано численними особистісними та ситуативними чинниками. Матеріалізм як орієнтація на примноження статків визначений негативною детермінантою суб'єктивного благополуччя, корелюючи обернено з його показниками. Попри те, що заможні люди загалом мають вищі показники суб'єктивного благополуччя, ніж незаможні, економічне становище не єдиний, але часто визначальний аспект у цьому зв'язку, його опосередковують стать, вік, суспільні умови в країні, обставини, за яких ці статки примножилися, а також такі особистісні характеристики, як відповідальність, екстравертованість, нейротизм.

Ключові слова: суб'єктивне благополуччя, щастя, задоволеність життям, рівень доходів, фінансове забезпечення, матеріалізм, гроші.

Вступ. Суб'єктивне благополуччя визначається у термінах етики, теології, політології, економіки, психології тощо, а отже, є міждисциплінарним феноменом. Водночас, попри різноманітність і широку представленість у літературі, феномен суб'єктивного благополуччя досі не можна назвати чітко визначеним та однозначно трактованим. Численні дослідники, вивчаючи його предметне поле, оперують близькими, однак не тотожними категоріями «щастя», «задоволеність життям», «якість життя» тощо. Здавна будучи об'єктом людських домагань і пошуків, суб'єктивне благополуччя залишається для науки не до кінця зрозумілим і викликає чималий дослідницький інтерес.

Важливим у вивченні цього феномена є економічний блок: визначення міри задоволеності людиною власним фінансовим становищем та особливості

детермінації суб'єктивного благополуччя матеріальними чинниками. У всьому світі гроші є фундаментальним аспектом життя людей, індивіди проводять велику частину життя, заробляючи та витрачаючи їх. Активність урядів заможних і небагатих країн спрямована на збільшення темпів економічного зростання. Недивно, що у дослідників із різних наукових галузей постає низка запитань: чи підтверджуються традиційні уявлення про багатих людей як про щасливих? Чи фінансове процвітання забезпечує людям благополуччя? Під час вирішення питань на мікро- та макрорівні економіка простежує взаємозв'язок між економічним зростанням і благополуччям, зокрема, роль безробіття у визначенні задоволеності життям¹, специфіку регулювання ринку праці у контексті покращення суб'єктивного рівня якості життя людей² та ін.

Перевага економічного підходу до вивчення суб'єктивного благополуччя, на думку Деніела Канемана та Алана Кругера, полягає у тому, що тут частіше вивчаються актуальні вибори і рішення людей, які впливають на їхнє переживання щастя, а не сталі наміри чи самозвіти про те, що їм подобається чи не подобається³. Визначаючи вплив таких чинників, як рівень доходів і фінансових домагань, наявність бажаного місця праці й роботи загалом та ін., дослідники встановлюють можливості для задоволення людиною власних базових потреб. Утім, окрім мотиваційно-потребнісної сфери, взаємозв'язок цих змінних може бути детермінований численними чинниками як особистісного, так і соціального характеру. Тому дослідження ролі економічних чинників у забезпеченні щастя людини важливі для здійснення психологічних висновків і мають враховуватися під час розробки програм із надання фахової допомоги та підвищення особистісного благополуччя людей.

Постановка мети. Конструкт суб'єктивного благополуччя як предмет теоретичних і прикладних досліджень, потребує уточнення й розробки теоретичного фундаменту для його розуміння. Метою статті є окреслення одного з важливих аспектів суб'єктивного благополуччя – економічного, зокрема перевірка двох гіпотез: по-перше, чи справді багаті люди щасливіші, ніж незаможні, по-друге, чи справді щасливі люди мають більше шансів стати успішними, зокрема більше заробляти. Для цього у статті висвітлено деякі особливості зв'язку явища суб'єктивного благополуччя з об'єктивними показниками матеріального добробуту (рівнем доходів, наявністю стабільного

¹ Di Tella R., MacCulloch R., Oswald A. Preferences over Inflation and Unemployment: Evidence from Surveys of Happiness // *American Economic Review* 91 (2001) 335–341.

² Alesina A., Glaeser E., Sacerdote B. *Work and Leisure in the U.S. and Europe: Why so Different?* Cambridge: Mimeo, Harvard University 2005.

³ Kahneman D., Krueger A. Developments in the Measurement of Subjective Well-Being // *Journal of Economic Perspectives* 20 (2006) 3–24.

місця праці) й особистісним ставленням людини до власного економічного статусу (задоволеності прибутками, фінансовими прагненнями тощо).

Прагнення до збагачення та суб'єктивне благополуччя. Матеріалізм як особистісна орієнтація на збагачення визначений негативною детермінантою задоволеності життям. Прагнення до примноження статків⁴, до фінансового успіху⁵ й велика роль грошей у житті⁶ обернено корелюють із загальним рівнем суб'єктивної оцінки якості життя, адже пошук лише матеріального збагачення не дає змоги зосередитися на задоволенні інших, вищих потреб, зокрема, на самореалізації. Люди, які не почуваються щасливими в інших сферах, шукають задоволення у матеріальній, щоби певною мірою компенсувати нестачу позитивних емоцій⁷. Водночас прагнення до збагачення є абсолютно нездійсненною метою, адже вона не має чітких меж, тому «матеріалістам» непросто задовольнитися, будучи орієнтованими на ресурс, яким апріорі «насититися» неможливо.

Тісніші зв'язки задоволеності життям із бажанням збагачення виявлено в осіб із високим рівнем освіти, тоді як виражений показник фінансових прагнень поряд із релігійністю знижує рівень суб'єктивного благополуччя⁸. Едвард Дінер і Шігегіро Ойші показали протилежність впливу цінностей грошей і кохання на рівень задоволеності життям, а з усіх життєвих сфер матеріалісти не задоволені передусім своїми соціальними стосунками⁹.

Здавалося б, обернену кореляцію рівня суб'єктивного благополуччя та матеріалізму можна пояснити нездатністю людини задовольнитися наявним станом як у фінансовому, так і в будь-якому іншому аспекті життя. Втім, варто зазначити, що така залежність між досліджуваними ознаками нівелюється у добре фінансово забезпечених людей. Рівень доходів регулює кореляцію між суб'єктивним благополуччям і фінансовими стремліннями¹⁰: серед заможних людей, ціннісно орієнтованих на збагачення, такого зв'язку

⁴ Richins M. L., Dawson S. A Customer Values Orientation for Materialism and Its Measurement: Scale Development and Validation // *Journal of Consumer Research* 19 (1992) 303–316.

⁵ Chan R., Joseph S. Dimensions of Personality, Domains of Aspiration, and Subjective Well-Being // *Personality and Individual Differences* 28 (2003) 347–354.

⁶ Diener E., Biswas-Diener R. Will Money Increase Subjective Well-Being? A Literature Review and Guide to Needed Research // *Social Indicators Research* 57 (2002) 119–169.

⁷ Kasser T., Ryan R. M. A Dark Side of the American Dream: Correlates of Financial Success as a Central Life Aspiration // *Journal of Personality and Social Psychology* 65 (1993) 410–422.

⁸ La Barbera P. A., Gurhan Z. The Role of Materialism, Religiosity, and Demographics in Subjective Well-Being // *Psychology & Marketing* 14 (1997) 71–97.

⁹ Diener, Biswas-Diener. Will Money Increase Subjective Well-Being?, с. 144.

¹⁰ Nickerson C., Schwarz N., Diener E., Kahneman D. Zeroing in on the Dark Side of the American Dream: A Closer Look at the Negative Consequences of the Goal for Financial Success // *Psychological Science* 14 (2003) 531–536.

практично немає. Дослідники пояснюють цю закономірність тим, що особи, матеріальне становище яких нижче середнього, стикаються з нестачею фінансів для реалізації певних цілей¹¹, – фактично, їхній матеріалізм інтерпретується не як ціннісна орієнтація, а як базова необхідність. Отримання необхідних умов для досягнення певних цілей зумовлює підвищення рівня суб'єктивної якості життя, хоча це задоволення не від грошей, а від досягнень. Оскільки у заможних людей у фінансовому аспекті більше можливостей для реалізації планів і задумів, то й тісної кореляції між їхніми грошовими прагненнями та задоволеністю життям немає.

Скільки потрібно для щастя? Чинники економічного благополуччя. Якщо загалом прагнення до збагачення зумовлює зниження рівня суб'єктивного благополуччя, то власне рівень доходів прямо корелює із задоволеністю життям¹². Узагальнивши результати 11 досліджень, Едвард Дінер та Роберт Бісвас-Дінер виявили, що особи із високим рівнем прибутків на 17% частіше декларують те, що вони щасливі¹³. Утім, цей зв'язок не абсолютний, а детермінований чималою кількістю чинників як особистого, так і суспільного характеру, як сталими ціннісними орієнтаціями, так і випадковими життєвими обставинами. У чоловіків прагнення до примноження статків вище, а рівень суб'єктивного благополуччя, порівняно з жінками, нижчий¹⁴ і тісніше пов'язаний із безпосереднім рівнем доходів¹⁵. Рівень матеріального забезпечення є важливою детермінантою суб'єктивного благополуччя у дорослому віці, тоді як для студентів¹⁶ та літніх осіб¹⁷ цей чинник втрачає провідне значення. Ймовірно, як уже зазначалося, питання наявності коштів для вирішення певних труднощів і для реалізації планів у дорослому віці актуальніше, з огляду на їхню масштабність і численність.

¹¹ Nickerson C., Schwarz N., Diener E. Financial Aspirations, Financial Success, and Overall Life Satisfaction: Who? And How? // *Journal of Happiness Studies* 8 (2007) 467–515.

¹² Там само, с. 485; Lucas R., Clark A. E., Georgellis Y., Diener E. Unemployment Alters the Set Point for Life Satisfaction // *Psychological Science* 15 (2004/1) 8–13, тут с. 10.

¹³ Diener, Biswas-Diener. Will Money Increase Subjective Well-Being?, с. 124.

¹⁴ Nickerson, Schwarz, Diener. Financial Aspirations, с. 486; Diener E., Suh E. M., Lucas R. E., Smith H. L. Subjective Well-Being: Three Decades of Progress // *Psychological Bulletin* 125 (1999) 276–302.

¹⁵ Diener, Biswas-Diener. Will Money Increase Subjective Well-Being?, с. 128.

¹⁶ Diener E., Oishi S. Money and Happiness: Income and Subjective Well-Being across Nations // *Culture and Subjective Well-Being* / ред. E. Diener, E. M. Suh. Cambridge, MA: MIT Press, 2000, с. 185–218; Veenhoven R. The Cross-National Pattern of Happiness: Test of Predictions Implied in Three Theories of Happiness // *Social Indicators Research* 34 (1995) 33–68.

¹⁷ George L. K. Economic Status and Subjective Well-Being: A Review of the Literature and an Agenda for Future Research // *Aging, Money, and Life Satisfaction: Aspects of Financial Gerontology* / ред. N. E. Culter, D. W. Gregg, M. P. Lawton. New York: Springer 1992, с. 69–99.

До окремої групи чинників належать національні. Зв'язок грошей і благополуччя більш значущий у незаможних державах¹⁸. В одному із досліджень виявлено, що для мешканців бідних районів Калькутти роль грошей у забезпеченні задоволеності життям суттєвіша, ніж для американських малозабезпечених мешканців¹⁹. З одного боку, представники багатших націй декларують вищий рівень щастливості, адже у них є більше шансів для отримання бажаного (рівність прав громадян і досконаліша система захисту прав людини, система охорони здоров'я, доступ до освіти тощо²⁰), з іншого боку, у них чимало причин почуватися не так благополучно, адже їхнє життя сповнене змагань, пройняте духом матеріалізму (одного з провідних економічних факторів зниження суб'єктивного благополуччя), бракує часу на відпочинок і спілкування²¹. Так, у Японії, рівень прибутків громадян якої за останні 30 років зріс у п'ятеро, задоволеність життям підвищилася лише на 3%. Науковці стверджують: у країнах, економічний та соціальний розвиток яких був низьким, а за останні роки став прогресувати, помітними темпами зростає і задоволеність життям, тоді як у суспільствах, які й до того були помітно прогресивнішими, суб'єктивне благополуччя мешканців не демонструє таких стрімких темпів росту²². Протилежним, утім, є ефект від економічних спадів: вони набагато інтенсивніше впливають на суб'єктивне благополуччя людей, аніж зростання темпів процвітання країни²³. Згідно з теорією перспектив Деніела Канемана та Амоса Тверські²⁴, людям простіше підвищувати власні прагнення, збільшувати потреби, зокрема й матеріальні, ніж знижувати їх і відмовляти собі у чомусь.

Під час вивчення впливу зміни рівня доходів на суб'єктивне благополуччя не встановлено однозначних та очікуваних кореляцій. Рівень задоволеності життям чималої кількості переможців у лотерею не змінився (ба навіть погіршився) після отримання великої суми грошей. Дослідник Е. Дінер пояснює такий результат інтенсивністю змін у житті, наприклад, зміною місця проживання й втратою попередніх соціальних контактів²⁵.

¹⁸ Diener, Oishi. Money and Happiness, с. 202; Veenhoven R. Is Happiness Relative? // *Social Indicators Research* 24 (1991) 1–34.

¹⁹ Biswas-Diener R., Diener E. The Subjective Well-Being of the Homeless, and Lessons for Happiness // *Social Indicators Research* 76 (2006) 185–205.

²⁰ Diener E., Diener C. The Wealth of Nations Revisited: Income and Quality of Life // *Social Indicators Research* 36 (1995) 275–286.

²¹ Diener, Biswas-Diener. Will Money Increase Subjective Well-Being?, с. 136.

²² Там само, с. 139–141.

²³ Там само, с. 141–142.

²⁴ Kahneman D., Tversky A. Choices, Values and Frames // *American Psychologist* 39 (1984) 341–350.

²⁵ Diener E., Sandvik E., Seidlitz L., Diener M. The Relationship between Income and Subjective Well-Being: Relative or Absolute? // *Social Indicators Research* 28 (1993) 195–223.

Визначено, що, попри зниження рівня прибутків у людей після виходу на пенсію, в них не відбулося суттєвих змін у рівні суб'єктивної оцінки якості життя, що пояснюють готовністю пенсіонерів до такого стану справ після завершення професійної діяльності²⁶, тоді як несподівані зміни у фінансовому забезпеченні більш виражено позначаються на загальній життєвій задоволеності. Зростання статків також не визначає тривалих змін у суб'єктивному благополуччі ще й тому, що гроші в суспільстві є передусім засобом задоволення потреб: коли людина за їхньою допомогою отримує все необхідне, відбудеться повернення на базовий рівень задоволеності²⁷. Існують й інші ймовірні причини невдоволеності життям осіб, які раптово стали заможними.

Після бурхливої емоційної реакції, викликані еустресом, настає емоційне виснаження, різке зниження рівня позитивних емоцій – одного з детермінантів суб'єктивного благополуччя²⁸. Однак цим складно пояснити тривалість ефекту. Крім цього, часто сам процес гри у лотерею може бути для людини цікавішим, аніж виграш, тому навіть великий прибуток не буде основною умовою відчуття щастя. З іншого боку, для пояснення негативного чи взагалі відсутності впливу несподіваного збагачення на рівень суб'єктивного благополуччя варто звернутися до екзистенційної психології Віктора Франкла. Якщо зміст життя людина бачить не у факті життя й досягненні поставленої мети, а у речах, які мали би бути його результатом (зокрема примноження прибутків), то після отримання бажаного вона потрапляє у стан «екзистенційного вакууму», не знаючи, куди далі прагнути, й не отримавши істинного щастя – «побічного ефекту досягнення мети»²⁹. По-іншому на це питання дивляться представники психоаналітичної традиції: для Зигмунда Фрейда та його послідовників важливість питання збагачення вказує на фіксацію на анальній стадії розвитку. Люди, які грають у лотерею з метою невпинного збільшення власних статків, не будуть задоволені, отримавши навіть найбільший виграш, адже їхня базова, первинна потреба не реалізована, дитяча травма не вирішена³⁰. Еріх Фромм вказував на те, що певна категорія людей (він назвав їх особами із накопичувальним типом характеру) заробляє гроші не для задоволення потреб (фінанси як засіб), а просто заради збільшення статків³¹. Так вони намагаються вийти з дихотомії «свобода – безпека». Втім,

²⁶ Diener, Biswas-Diener. Will Money Increase Subjective Well-Being?, с. 134.

²⁷ Там само, с. 141.

²⁸ Bradburn N. M. *The Structure of Psychological Well-Being*. Chicago: Aldine 1969, с. 123–146.

²⁹ Франкл В. *Человек в поисках смысла*. Москва: Смысл 1990, с. 57.

³⁰ Фрейд З. Три очерка по теории сексуальности // його ж. *Психология бессознательного*. Санкт-Петербург: Питер 2002, с. 113–180.

³¹ Фромм Э. *Иметь или быть / перекл. Э. Телятникова*. Москва: АСТ, Астрель, 2010, с. 228.

цей спосіб, згідно з гуманістичним психоаналітиком, не є здоровим і продуктивним, тому рівень суб'єктивного благополуччя не покращується.

Рівень доходів досліджувався також у зв'язку з окремими компонентами суб'єктивного благополуччя. Ще Норман Бредберн³², а потім і Едвард Дінер та Роберт Бісвас-Дінер³³ встановили, що різниця в емоційному переживанні щастя (частоті проявів позитивного афекту) в бідних і багатих людей незначна, суттєво статистично значущішою є відмінність у цих групах у рівні вияву негативних емоцій. Що стосується задоволеності життям як когнітивного аспекту психологічного благополуччя, то ці показники в осіб із хорошими статками вдвічі кращі, ніж у тих, у кого погане матеріальне забезпечення³⁴. Дослідники Деніел Канеман та Анґус Дітон встановили, що збільшення заробітку позитивно впливає на задоволеність життям, тоді як емоційний компонент благополуччя залишається практично незмінним³⁵. Роль прибутків у забезпеченні загальної задоволеності життям опосередковується задоволеністю людини власними фінансовими справами. Однак така залежність прослідковується передусім у мешканців заможних держав (Петті Шинс виявила, що в Німеччині фінансова задоволеність є з'єднувальною ланкою між загальною когнітивною оцінкою життя й рівнем доходів, тоді як у Росії міра фінансового забезпечення прямо зумовлює певний рівень задоволеності життям загалом³⁶). Доцільно стверджувати, що для повної задоволеності власним життям необхідним для людини є задоволення базових потреб, лівова частка яких для своєї реалізації потребує наявності певного матеріального рівня.

Щастя і фінансова успішність: роль особистості. Важливо зазначити, що у взаємозв'язку суб'єктивного благополуччя і рівня фінансового забезпечення простежено двосторонню детермінацію: не лише наявність доброго матеріального становища веде до задоволеності життям, а й переживання щастя людиною збільшує її шанси на примноження грошей. У лонгітюдних дослідженнях продемонстровано, що люди, які почуваються щасливими у різних сферах життя, у майбутньому заробляють більше, ніж ті, в кого

---

³² Bradburn. *The structure of psychological well-being*, с. 236.

³³ Diener, Biswas-Diener. Will Money Increase Subjective Well-Being?, с. 158.

³⁴ Там само, с. 127.

³⁵ Kahneman D., Deaton A. High Income Improves Evaluation of Life but Not Emotional Well-Being // *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 107 (38) (2010) 16489–16493 (<https://www.pnas.org/content/107/38/16489>).

³⁶ Schyns P. The Relationship between Income, Changes in Income and Life Satisfaction in West Germany and the Russian Federation: Relative, Absolute, or a Combination of Both? // *Advances in Quality of Life Theory and Research* / ред. E. Diener, D. R. Rahtz, т. 1. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2000, с. 83–109.

нижчі показники рівня суб'єктивного благополуччя³⁷. Виявлено, що в осіб, чий рівень суб'єктивного благополуччя вищий на два стандартних відхилення, порівняно з іншими, рівень прибутків вищий на 8–12 %³⁸.

Едвард Дінер та Річард Лукас стверджують, що особистість є одним із основних і чи не найважливішим предиктором суб'єктивного благополуччя³⁹. Саме тому, під час вивчення взаємозв'язку економічних чинників і благополуччя необхідно зважати й на індивідуальні особливості досліджуваних. Так, згідно з теорією вихідного рівня благополуччя (*set-point theory of subjective well-being*), навіть після змін у житті з часом людина адаптується до них і повертається до певного базового рівня самопочуття⁴⁰. Згідно з даними Девіда Ліккена та Ауге Телледжен, стабільний компонент благополуччя у загальній структурі становить близько 80 %⁴¹. Безперечно, що й у детермінації економіко-психологічного контексту благополуччя має місце стабільний особистісний компонент.

Існують нечисленні дослідження на підтвердження актуальності такого погляду. Зокрема, Крістофер Бойс та Алекс Вуд продемонстрували сильні кореляції між особистісними рисами та рівнем доходів. Так рівень задоволеності життям відповідальних людей підвищувався зі зростанням рівня фінансового забезпечення. Натомість інтровертовані та нейротичні жінки, навпаки, не відчують задоволення від збільшення власних доходів⁴². Коли контролюються особистісні особливості досліджуваних, вплив рівня доходів на благополуччя особистості знижується приблизно втричі⁴³. Окрім цього, доцільно вивчати, яку роль відіграють гроші у житті досліджуваних.

³⁷ Lucas, Clark та ін. Unemployment Alters the Set Point for Life Satisfaction; Marks G. N., Fleming N. Influences and Consequences of Well-Being among Australian Young People: 1980–1995 // *Social Indicators Research* 46 (1999) 301–323; Diener E., Nickerson C., Lucas R. E., Sandvik E. Dispositional Affect and Job Outcomes // *Social Indicators Research* 59 (2002) 229–259; Diener E., Scollon C., Oishi S., Dzokoto V. Positivity and the Construction of Life Satisfaction Judgments: Global Happiness Is Not the Sum of Its Parts // *Journal of Happiness Studies* 1 (2000) 159–176.

³⁸ Diener, Biswas-Diener. Will Money Increase Subjective Well-Being?, с. 134–135.

³⁹ Diener E., Lucas R. Personality and Subjective Well-Being // *Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology* / ред. D. Kahneman, E. Diener, N. Schwarz. New York: Russell Sage Foundation 1999, с. 213–229.

⁴⁰ Headey B., Wearing A. *Understanding Happiness: A Theory of Subjective Well-Being*. Melbourne: Longman Cheshire 1992, с. 8.

⁴¹ Lykken D., Tellegen A. Happiness is a stochastic phenomenon // *Psychological Science* 7 (1996) 186–189.

⁴² Boyce C., Wood A. Personality and the Marginal Utility of Income: Personality Interacts with Increases in Household Income to Determine Life Satisfaction // *Journal of Economic Behavior & Organization* 78 (2011) 183–191.

⁴³ Ferrer-i-Carbonell A., Frijters P. How Important Is Methodology for the Estimates of the Determinants of Happiness? // *Economic Journal* 114 (2004) 641–659.

Наприклад, виявлено, що людям більше щастя приносять витрати зароблених грошей на певні активності (квитки в театр, вечеря у ресторани тощо), ніж на матеріальні цінності⁴⁴. Ба більше, ефект підвищення рівня благополуччя у першому випадку виявляється тривалішим, що пояснюють формуванням позитивних спогадів у процесі виконання певної діяльності, які й дають можливість зберігати радісні відчуття на триваліший період⁴⁵. Тому особистісні чинники відіграють суттєву роль в опосередкуванні зв'язку рівня благополуччя й економічного статусу.

Висновки. Отже, у взаємозв'язку грошей і щастя не знайдено однозначних прямих чи обернених кореляцій. Водночас, попри традиційне висловлювання романтиків про те, що за гроші щастя купити неможливо, економічні детермінанти суб'єктивного благополуччя варто враховувати у наукових дослідженнях. Економічна сфера суспільства має чимале значення практично в кожному куточку планети. Світова економіка за останні декілька десятиліть зростала небаченими темпами, і її прогрес триває. Утилітарна мораль базується на уявленнях, що чим більше – то краще, а отже, збільшення доходів бажане для розкриття перед людиною ширших перспектив. Багатство справді пов'язане з чималою кількістю позитивних результатів у житті: особи із кращим матеріальним становищем здоровіші фізично та психічно, довше живуть, їхнє життя наповнене меншою кількістю стресових ситуацій, тоді як фінансові проблеми пов'язані з депресивними розладами⁴⁶. Тому недивно, що загалом рівень суб'єктивного благополуччя в осіб з хорошими статками вищий, аніж у менш заможних людей. Утім, такий взаємозв'язок не однозначний, адже є чимало причин для протилежних результатів.

Зв'язок доходів і благополуччя визначається такими психологічними чинниками, як рівень домагань і соціальні порівняння. Водночас беззаперечним є те, що об'єктивні життєві обставини, які визначаються рівнем доходів, відіграють важливу роль у детермінації суб'єктивного благополуччя. Нижчий середнього рівень фінансового забезпечення у бідних прошарків суспільства й у незаможних державах погіршує суб'єктивну оцінку якості життя. Зі сказаного випливає, що наявність у людини вищих за середні (згідно зі світовими стандартами) доходів дуже незначно детермінує її відчуття щастя, вказуючи на те, що фінансів уже недостатньо для задоволення важливих потреб і прагнень. Нарешті, що більше грошей людина прагне мати, то меншими є її шанси бути психологічно гармонійною та благополучною.

---

⁴⁴ Van Boven L., Gilovich T. To Do or to Have? That Is the Question // *Journal of Personality and Social Psychology* 85 (6) (2003) 1193–1202.

⁴⁵ Bryant F. B., Smart C., King S. P. Using the Past to Enhance the Present: Boosting Happiness through Positive Reminiscence // *Journal of Happiness Studies* 6 (30) (2005) 227–260.

⁴⁶ Diener, Biswas-Diener. Will Money Increase Subjective Well-Being?, с. 121.

Iryna Kryvenko

DO RICH ALSO CRY? ECONOMIC AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS
OF SUBJECTIVE WELL-BEING

The article describes some peculiarities of the relation between financial aspects of person's life and subjective well-being. Money determines life satisfaction until it is needed for basic needs satisfaction. For people with high income level the role of money in providing subjective well-being mediates numerous personality and situational factors. Materialism as the orientation for multiplication of wealth was defined as a negative determinant of subjective well-being which negatively correlates with its measures. Unless wealthy people generally have higher levels of subjective well-being than poor people, economic situation is not the only and usually not the main aspect of this link. This relation is usually mediated by sex, age, social conditions in the country, circumstances according to which the wealth was reached, together with personality characteristics such as consciousness, extraversion, neuroticism.

Keywords: subjective well-being, happiness, life satisfaction, income level, financial security, materialism, money.